

DOI https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2026-6-13
УДК 721
ORCID ID: 0000-0003-4202-6156

Ганна Олійник
старша викладачка кафедри архітектурного проєктування
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
oliynyk_gi@ukr.net

АРХІТЕКТОНІЧНІ ПРИНЦИПИ УКРАЇНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ У НАУКОВІЙ КОНЦЕПЦІЇ ВАДИМА ЩЕРБАКІВСЬКОГО ТА ТВОРЧОСТІ ЛАРИСИ СКОРИК

Анотація. ***Мета дослідження:*** виявити й систематизувати архітектонічні принципи української сакральної архітектури, сформульовані у науковій концепції Вадима Щербаківського, простежити їхнє переосмислення у творчості Лариси Скорик та обґрунтувати спадкоємність української архітектурної традиції в сучасному храмобудуванні. ***Методи.*** У дослідженні застосовано комплексний методологічний підхід, що поєднує історико-архітектурний, історико-порівняльний, структурно-композиційний, архітектонічний, феноменологічний та семіотичний методи. Порівняльний аналіз наукових праць В. Щербаківського й реалізованих та проєктних храмів Л. Скорик дав змогу простежити трансформацію фундаментальних принципів української сакральної архітектури від теоретичної концепції до сучасної архітектурної практики. ***Результати дослідження.*** Встановлено, що наукова концепція В. Щербаківського містить цілісну систему архітектонічних принципів української сакральної архітектури, серед яких провідне місце належить принципам просторової вертикальності, ритмічної організації, тектонічної виразності, композиційної єдності, взаємозв'язку храму з природним і міським середовищем, а також духовно-символічній образності. Доведено, що у творчості Л. Скорик зазначені принципи не відтворюються буквально, а отримують сучасне архітектурне осмислення через нові конструктивні рішення, сучасні матеріали, літургійно обґрунтовану просторову організацію й індивідуальну авторську інтерпретацію української храмової традиції. ***Висновки.*** Дослідження підтверджує існування концептуальної спадкоємності між науковими поглядами В. Щербаківського та сучасною творчою практикою Л. Скорик. Архітектонічні принципи, сформульовані українським ученим, залишаються актуальною теоретичною основою розвитку сучасної української сакральної архітектури, забезпечуючи безперервність її національної традиції, архітектурної ідентичності та художньо-просторової цілісності в умовах сучасного храмобудування.

Ключові слова: архітектонічні принципи, сакральна архітектура, храмова архітектура, Вадим Щербаківський, Лариса Скорик, архітектурна традиція, архітектурна спадкоємність, просторова організація, тектоніка, сакральний простір.

Hanna Oliinyk
Senior Lecturer at the Department of Architectural Design
National Academy of Fine Arts and Architecture
oliynyk_gi@ukr.net

ARCHITECTONIC PRINCIPLES OF UKRAINIAN SACRED ARCHITECTURE IN THE SCIENTIFIC CONCEPT OF VADYM SHCHERBAKIVSKYI AND THE CREATIVE WORK OF LARYSA SKORYK

Abstract. ***Research Aim.*** To identify and systematize the architectonic principles of Ukrainian sacred architecture on the basis of the ideas presented in the works of Vadym Shcherbakivskyi, to trace their reinterpretation in the work of Larysa Skoryk, and to substantiate the continuity of the Ukrainian architectural tradition in contemporary church architecture. ***Methods.*** The study employs a comprehensive methodological approach combining historical-architectural, historical-comparative, structural-compositional, architectonic, phenomenological, and semiotic methods. A comparative analysis of V. Shcherbakivskyi's scholarly works and L. Skoryk's realized and unbuilt church designs made it possible to trace the development of the fundamental ideas of Ukrainian sacred architecture from the theoretical interpretation of the historical tradition to its contemporary architectural embodiment. ***Results.*** Based on the ideas presented in V. Shcherbakivskyi's works, the author reconstructs and systematizes the architectonic principles of Ukrainian sacred architecture, including spatial verticality, rhythmic organization, tectonic expressiveness, the relationship between the church and its natural and urban environment, and spiritual-symbolic imagery. The study establishes that these principles are not reproduced literally in L. Skoryk's work but acquire

a contemporary architectural embodiment through innovative structural solutions, the use of modern materials, liturgically grounded spatial organization, and the architect's individual interpretation of the Ukrainian church-building tradition. ***Conclusions.*** The findings demonstrate a conceptual continuity between the ideas presented in V. Shcherbakivskyi's scholarly works and L. Skoryk's contemporary architectural practice. The architectonic principles reconstructed by the author on the basis of the scholar's works remain relevant as a theoretical foundation for the development of contemporary Ukrainian sacred architecture and ensure the continuity of its national tradition, architectural identity, and artistic-spatial integrity.

Key words: architectonic principles, sacred architecture, church architecture, Vadym Shcherbakivskyi, Larysa Skoryk, architectural tradition, architectural continuity, spatial organization, tectonics, sacred space.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями (актуальність теми). Активний розвиток українського храмобудування наприкінці XX – початку XXI століття супроводжується інтенсивним пошуком сучасної архітектурної мови, здатної поєднати богословську традицію, національну культурну спадщину та новітні архітектурні підходи. Водночас із появою високохудожніх авторських творів сучасна практика демонструє й численні приклади стилістичного наслідування, еклектичного поєднання історичних форм або механічного відтворення окремих композиційних елементів без належного розуміння їхнього архітектонічного змісту. Це актуалізує потребу звернення до фундаментальних теоретичних концепцій, здатних слугувати методологічною основою сучасного розвитку української сакральної архітектури.

Особливе місце серед цих теоретичних засад посідає наукова спадщина В. Щербаківського, який одним із перших систематизував закономірності формування української церковної архітектури, розглядаючи її як самобутнє художньо-просторове явище, закономірності формування якого ґрунтуються на композиції, просторовій організації, тектоніці та образності. Значна частина його ідей суттєво випередила свій час, зберігши фундаментальне значення для сучасної архітектурної думки.

Особливий науковий інтерес становить те, як сформульовані В. Щербаківським теоретичні положення розвиваються у сучасній архітектурній практиці. Яскравим прикладом такого творчого переосмислення є сакральна архітектура Л. Скорик, де історична традиція трансформується у сучасну систему архітектонічних рішень, зберігаючи національну ідентичність та літургійну змістовність.

Таким чином, дослідження архітектонічних принципів української сакральної архітектури, сформульованих у науковій концепції В. Щербаківського та творчо переосмислених у храмовій архітектурі Л. Скорик, є актуальним як для розвитку сучасної теорії архітектури, так і для практики проєктування українських храмів, оскільки сприяє формуванню науково обґрунтованих підходів до збереження й розвитку національної архітектурної традиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблематика української сакральної архітектури, її історичного розвитку, національної своєрідності та сучасних тенденцій храмобудування належить до важливих напрямів сучасних архітектурних і мистецтвознавчих досліджень. Теоретичним підґрунтям даної роботи стали насамперед праці В. Щербаківського, де закладено цілісне бачення української церковної архітектури як самобутнього явища європейської культури. Особливе значення для дослідження мають його роботи «Деревляні церкви на Україні і їх типи» (1906) [1], «Архітектура у ріжних народів і на Україні» (1910) [2], «Ілюзійне підвищення внутрішньої високості українських церков» (1914) [3], а також дослідження традиційного дерев'яного будівництва, в яких закладено теоретичні передумови для сучасного розуміння просторової організації, композиції, ритму, тектоніки та художньо-образної структури української храмової архітектури.

Вагомий внесок у сучасне осмислення наукової спадщини В. Щербаківського зробили Я. Тарас, дослідивши архівні матеріали науковця та їхнє значення для вивчення генези українського сакрального будівництва [4], а також авторка цієї статті, котра інтерпретувала архітектурну концепцію вченого в контексті сучасної української церковної архітектури [5]. Проблеми формотворення храмових споруд та особливості розвитку сучасної сакральної архітектури висвітлено у працях Р. Гнідця [6], Ю. Криворучка [7], О. Дячка [8], Р. Кюнцлі [9] та інших дослідників сакральної архітектури.

Водночас питання спадкоємності архітектонічних принципів, сформульованих В. Щербаківським, та їхньої реалізації у творчості сучасних українських архітекторів досі не стало предметом окремого комплексного дослідження. Так, архітектурна спадщина Л. Скорик розглядалася переважно у контексті окремих проєктів, творчої біографії, містобудівної

діяльності чи авторських теоретичних і публіцистичних праць. Натомість взаємозв'язок між науковою концепцією В. Щербаківського та архітектонічними принципами, реалізованими у творчості Л. Скорик, залишається малодослідженим, що зумовлює актуальність дослідження та визначає його наукову новизну.

Мета статті – виявлення та систематизація архітектонічних принципів української сакральної архітектури, реконструйованих на основі наукової концепції В. Щербаківського, визначення їхньої ролі у формуванні української архітектурної традиції та обґрунтування творчого переосмислення їх у храмовій архітектурі Л. Скорик. Особливу увагу приділено висвітленню концептуальної спадкоємності між науковими поглядами В. Щербаківського і творчою практикою Л. Скорик як одного з чинників збереження й розвитку національної традиції сучасного українського храмобудування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В. Щербаківський (1876–1957) – український археолог, етнограф, антрополог, мистецтвознавець і музеєзнавець, наукова діяльність якого охоплювала широке коло питань історії української культури, народного мистецтва та архітектури. Від початку XX століття він систематично досліджував давню українську архітектуру, брав участь в археологічних і етнографічних експедиціях, здійснював натурні обстеження, обміри та фотофіксацію дерев'яних церков Полтавщини, Галичини, Закарпаття й Буковини. Зібрані матеріали лягли в основу його праць, присвячених походженню, типології, конструктивній побудові та художньо-просторовим особливостям українських храмів [4; 5].

Важливими етапами наукової й педагогічної діяльності В. Щербаківського були його робота в Полтавському природничо-історичному музеї, викладання в Українському університеті у Полтаві та багаторічна професорська діяльність в Українському вільному університеті у Празі. Перебування в еміграції визначило особливе значення зібраного ним в Україні документального матеріалу – обмірів, фотографій, рисунків і польових записів, – давши змогу продовжувати дослідження українського сакрального будівництва та обґрунтовувати його національну самобутність [4; 5].

Найвагомішими для вивчення української церковної архітектури є праці В. Щербаківського «Деревляні церкви на Україні і їх типи» (1906), «Архітектура у ріжних народів і на Україні» (1910), «Деревляне будівництво і різьба на дереві» (1913), а також дослідження «Ілюзійне підвищення внутрішньої високості українських церков» (1914). У своїх працях вчений узагальнив вагомий масив натурних спостережень і сформулював положення щодо типологічної своєрідності, вежової побудови, просторової високості, ритмічної організації та художньої цілісності українських храмів [1–3; 16]. Його дослідницький підхід ґрунтувався на поєднанні безпосереднього вивчення споруд, порівняльного аналізу, графічної фіксації, обмірів і розрахунків пропорцій. Це дало змогу розглядати українську церковну архітектуру як самобутнє художньо-просторове явище, сформоване внутрішніми закономірностями розвитку національної будівельної традиції.

Однак аналіз його основних праць дає підстави стверджувати, що вони утворюють не лише сукупність окремих історико-архітектурних спостережень, а й цілісну наукову концепцію української сакральної архітектури [2].

У працях В. Щербаківського поняття «архітектонічні принципи» у сучасному теоретико-архітектурному значенні не застосовується. Дослідник оперує власними поняттями та характеристиками української церковної архітектури, серед яких «ілюзійне підвищення внутрішньої високості», вежовість, ритмічна узгодженість композиції, ансамблевість і духовно-емоційний вплив храмового простору. Ці положення визначають суть його наукової концепції та є вихідним матеріалом для нашого дослідження [1–3; 16].

У цій статті зазначені положення проаналізовано, зіставлено та систематизовано за їхнім *просторовим*, *композиційним*, *конструктивним*, *контекстуальним* і *духовно-образним змістом*. У результаті авторської теоретичної інтерпретації їх реконструйовано як систему п'яти взаємопов'язаних архітектонічних принципів: *просторової вертикальності*, *ритмічної організації простору*, *тектонічної виразності*, *взаємодії храму із середовищем* та *духовно-символічної образності*. Отже, назви й системна організація цих принципів є авторським теоретичним узагальненням, сформованим на основі безпосередньо висловлених В. Щербаківським положень, результатів його натурних досліджень і здійсненого ним аналізу українських храмових споруд.

Результати авторської реконструкції архітектонічних принципів української сакральної архітектури на основі положень, викладених у працях В. Щербаківського, узагальнено в таблиці 1.

Взаємозв'язок реконструйованих архітектонічних принципів та їхню роль у формуванні цілісного образу храму узагальнено на ілюстрації 1.

1. Принцип просторової вертикальності. Вихідним положенням для авторської реконструкції цього принципу є сформульована В. Щербаківським концепція «ілюзійного підвищення внутрішньої високості» українських церков. Науковець встановив, що сприйняття висоти храмового простору визначається взаємодією його геометричних параметрів, пропорцій, конструктивної побудови та послідовності зорового розкриття. Поступове звуження ярусів верхнього об'єму спрямовує погляд вгору, створюючи враження значно більшої висоти порівняно з її фактичним виміром [3; 5].

Механізм виникнення такого ефекту В. Щербаківський обґрунтував за допомогою графічної побудови та математичного розрахунку співвідношень між висотою і шириною послідовно зменшуваних ярусів храмового верху (іл. 2, *а*). Дослідник наголошував, що така організація простору формує цілеспрямовану послідовність зорових вражень, яка зосереджує увагу людини на висхідному русі архітектурної форми, сприяючи її духовному піднесенню: «Вежа звужується догори, творячи поверхи щораз легші, викликаючи тим ілюзію незвичайної високості» [19, с. XVI].

Таблиця 1

Авторська реконструкція архітектонічних принципів української сакральної архітектури на основі праць В. Щербаківського

Положення та поняття у працях В. Щербаківського	Зміст положення у концепції дослідника	Архітектонічний принцип, реконструйований авторкою
«Ілюзійне підвищення внутрішньої високості»	Послідовне формування висхідного просторового руху	Просторова вертикальність
Порівняння композиції трибанної церкви із симфонією	Ритмічна узгодженість об'ємів, конструктивних ліній і деталей	Ритмічна організація простору
Вежова конструкція української церкви	Відповідність архітектурної форми конструктивній побудові храму	Тектонічна виразність
Органічний зв'язок храму з довкіллям; ансамблевість	Формування храму як композиційного центру природного або урбанізованого середовища	Взаємодія храму із середовищем
Духовно-емоційний вплив храмового простору	Спрямованість простору, світла й архітектурної форми на духовне піднесення людини	Духовно-символічна образність

Іл. 1. Модель взаємодії архітектонічних принципів української сакральної архітектури за науковою концепцією В. Щербаківського. [Схема авторки]

Отже, посилене сприйняття висоти виникає через взаємодію ярусної побудови та поступове скорочення горизонтальних вимірів і полегшення форм у напрямку вгору [3].

Конкретним прикладом такої закономірності В. Щербаківський називає церкву Мошногірського монастиря над Дніпром (знищена [18]). За його розрахунками, за фактичної внутрішньої висоти близько 26 *м* просторова побудова храму створювала враження висоти приблизно 40 *м*. Отже, *послідовне звуження ярусів* збільшувало візуально сприйняту висоту приблизно на 14 *м* [17, с. 105–106]. Наведений приклад підтверджує, що висотне розкриття української церкви ґрунтувалося на цілісній взаємодії конструкції, пропорційної побудови та закономірностей зорового сприйняття.

У нашому дослідженні положення В. Щербаківського інтерпретовано як *архітектонічний принцип просторової вертикальності*. Його сутність полягає в організації внутрішнього простору як цілісного висхідного руху, сформованого узгодженою взаємодією конструкції, пропорцій, ритму ярусів і природного освітлення. Просторова вертикальність у такому контексті є засобом інтеграції матеріальної побудови храму та його духовно-символічного змісту.

Графічне зіставлення розрізів засвідчує розвиток цієї закономірності у проєктах Л. Скорик. Так, в університетській церкві Святих Рівноапостольних Кирила і Мефодія в Черкасах та проєкті церкви Покрови Божої Матері в Обухові висхідний розвиток внутрішнього простору формується послідовністю вкладених аркових обрисів, які поступово звужуються догори й утворюють ступінчасто-пірамідальну структуру завершення. Незважаючи на відмінності у пропорціях і конфігурації арок, в обох храмах верхні частини простору послідовно скорочуються та візуально полегшуються, посилюючи сприйняття його висоти. Як і в переважній більшості церков Л. Скорик, історична форма української дерев'яної церкви тут не відтворюється буквально, проте зберігається виявлена В. Щербаківським архітектонічна закономірність – посилення сприйняття висоти через висхідний розвиток, звуження та візуальне полегшення внутрішнього простору (іл. 2).

2. Принцип ритмічної організації простору є наступним архітектонічним принципом української сакральної архітектури, реконструйованим на основі праць В. Щербаківського. Досліджуючи українські дерев'яні храми, науковець розглядав пропорційні співвідношення, повторюваність і взаємодію архітектурних форм як складові цілісної композиційної системи [1; 2].

Найвиразніше це положення розкрито через музичну аналогію: «Стара українська трибанна церква і зверху, і всередині представляє повну аналогію симфонії, з її початком, серединою і закінченням» [17, с. 107]. В. Щербаківський називає її «архітектурною симфонією», підкреслюючи, що ритмічними зв'язками охоплено конструктивні лінії споруди, елементи внутрішнього і зовнішнього оздоблення та характер покриття. Отже, ритм у його трактуванні постає закономірністю узгодження всіх рівнів храмової композиції – від загальної об'ємно-просторової побудови до архітектурних деталей.

У проведеному дослідженні ці положення інтерпретовано як *архітектонічний принцип ритмічної організації простору*. Його сутність полягає у взаємодії повторюваних і варіативних просторових, конструктивних та пластичних елементів, послідовність яких формує композиційний розвиток храму. Повторення, масштабне варіювання, наростання і спадання архітектурних акцентів визначають початок, розвиток, кульмінацію та завершення композиції, забезпечуючи її цілісність і послідовність сприйняття [5].

У творчості Л. Скорик цей принцип набуває сучасної авторської інтерпретації. Ритмічний розвиток її храмових композицій формується через повторення і масштабне варіювання споріднених об'ємів, аркових мотивів та вертикальних акцентів. Їхня послідовність утворює впорядкований рух із наростанням до центральної домінанти та подальшим композиційним завершенням. Музична аналогія виявляється тут у часовій послідовності сприйняття архітектурної форми: окремі мотиви розпізнаються як взаємопов'язані частини єдиної просторової «фрази».

У проєкті церкви святого Івана Хрестителя церковно-монастирського комплексу на вул. Гарматній у Києві ритмічна організація ґрунтується на асиметричному чергуванні вертикальних об'ємів різної висоти, об'єднаних повторенням споріднених мотивів піварок. У проєкті церкви Різдва Богородиці в Тернополі композиція розвивається симетрично: периферійні вертикальні акценти послідовно переходять у вищі проміжні об'єми, досягають кульмінації у центральній домінанті та дзеркально спадають до країв споруди. В обох проєктах повторення поєднується з варіюванням масштабу, пропорцій і висоти архітектурних

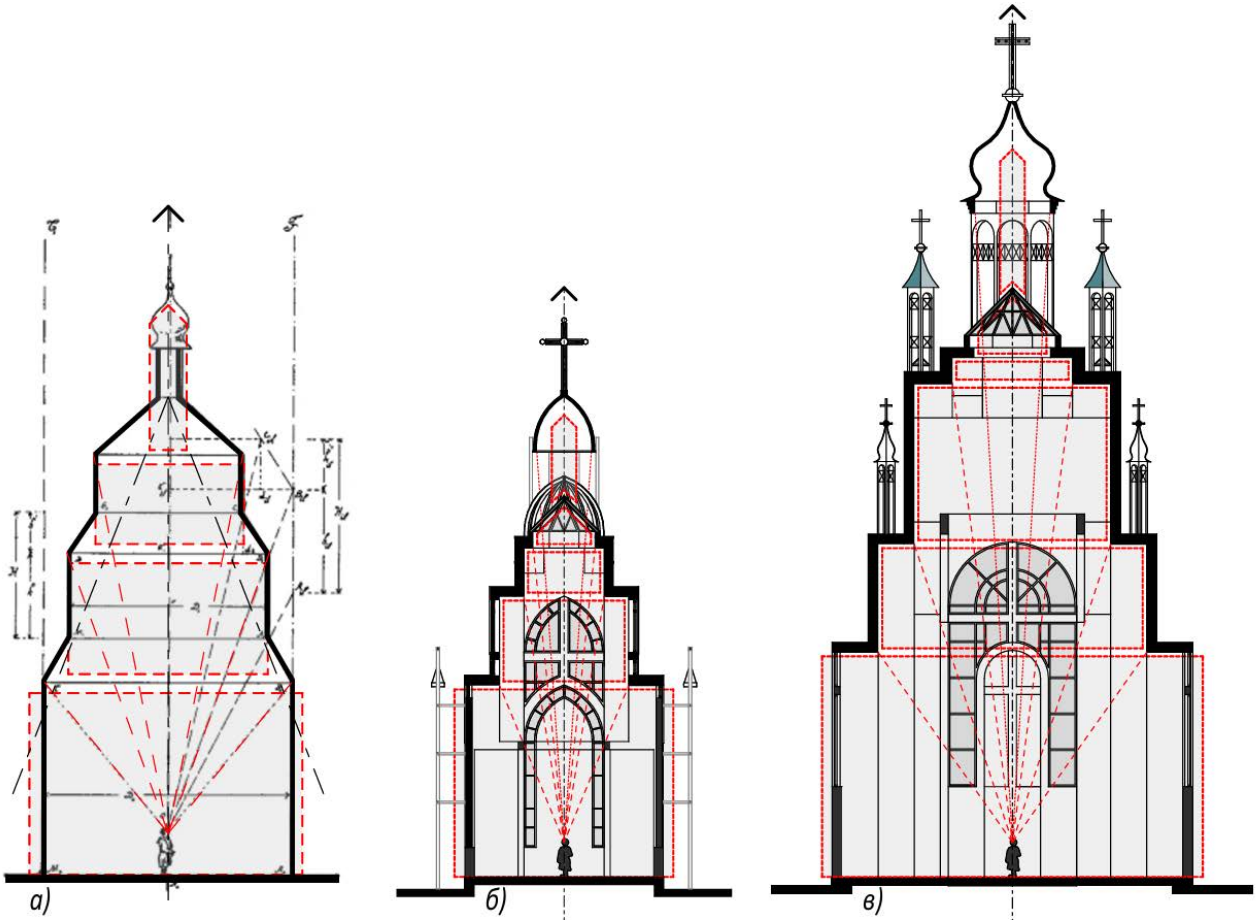
елементів, завдяки чому композиція набуває ритмічної цілісності (іл. 3).

3. Принцип тектонічної виразності. Важливе місце у науковій концепції В. Щербаківського посідають питання взаємозв'язку конструктивної побудови, матеріалу й архітектурної форми українського храму. Досліджуючи дерев'яні церкви, науковець простежував закономірності формування їхніх зрубів, заломів, ярусних верхів і конструктивних переходів між окремими частинами споруди. У його трактуванні архітектурна композиція постає результатом узгодженої взаємодії конструктивних елементів, пропорцій і просторової побудови храму [1; 2].

У його працях характерна для української церкви вежовість пов'язана з конструктивно-просторовою організацією її послідовно звужуваних верхів. Заломи забезпечують перехід між ярусами, зміну їхніх горизонтальних вимірів і поступове полегшення конструкції догори. Конструктивна система водночас визначає силует, пластику та внутрішнє висотне розкриття храму. Виявлена дослідником закономірність засвідчує формування художньої виразності української церкви через взаємозумовленість матеріалу, конструкції, простору й архітектурної форми [1–3].

У нашому дослідженні ці положення інтерпретовано як *архітектонічний принцип тектонічної виразності*. Його сутність полягає в цілісній відповідності конструктивної системи, властивостей будівельного матеріалу, просторової організації та пластичного образу споруди. Конструктивна логіка набуває художнього вираження у співвідношенні опорних та перекривальних елементів, характері передавання навантажень, побудові просторових переходів та завершенні храму. Тектонічна виразність у такому розумінні є одним із фундаментальних принципів формування архітектурної цілісності сакральної споруди [5; 6].

У творчості Л. Скорик принцип тектонічної виразності розвивається відповідно до

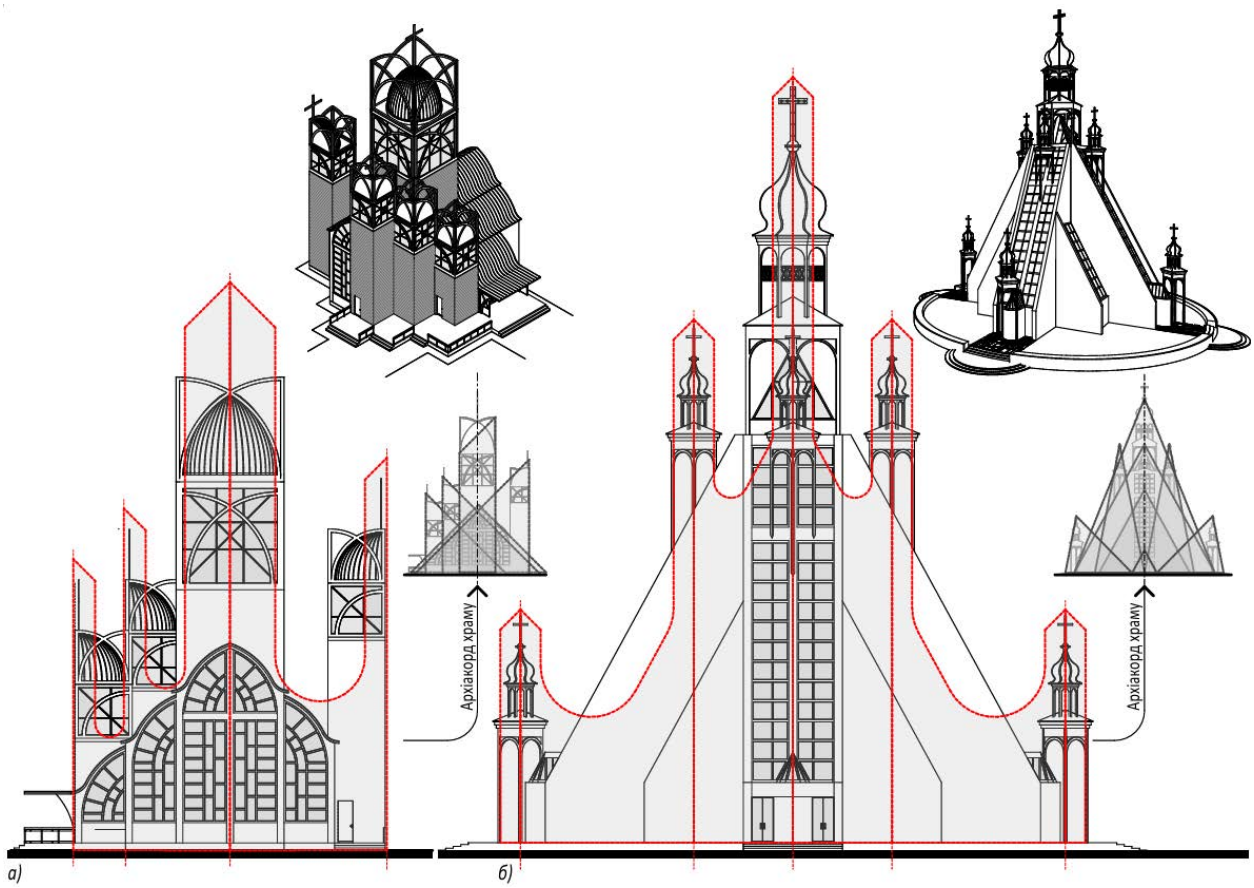
Іл. 2. Ступінчасто-пірамідальне формування внутрішньої високості української церкви у концепції В. Щербаківського та сакральних проєктах Л. Скорик: *а* – схема ілюзійного підвищення внутрішньої високості української церкви за В. Щербаківським; *б* – ступінчасто-пірамідальне висотне розкриття простору університетської церкви Святих Рівноапостольних Кирила і Мефодія у Черкасах; *в* – ступінчасто-пірамідальне висотне розкриття простору церкви Покрови Божої Матері в Обухові. [Схеми авторки]

можливостей сучасних матеріалів і конструктивних систем. Несучі елементи, просторові каркаси, ферми, балки та конструкції верхів беруть безпосередню участь у формуванні об'ємно-просторової композиції храмів. Їхня конструктивна робота отримує пластичне вираження у внутрішньому просторі, фасадах і силуеті споруди.

У Свято-Володимирському кафедральному соборі в Житомирі тектонічна побудова ґрунтується на взаємодії масивних мурованих об'ємів із легкими металевими каркасами верхів і системою внутрішніх ферм. Послідовне полегшення конструкції доверху визначає просторову ієрархію та силует храму. У храмі святого Василія Великого в Києві система опор, балок і ступінчасто розташованих перекриттів формує пластику внутрішнього простору та організацію верхнього природного освітлення. В обох спорудах конструктивна система набуває безпосереднього архітектурного вираження, стаючи основою цілісного сакрального образу (іл. 4).

4. Принцип взаємодії храму із середовищем. У наукових працях В. Щербаківського українська церква постає складовою просторової організації поселення та навколишнього ландшафту. Дослідник звертає увагу на її вежовий силует, візуальну виразність і роль просторової домінанти, що забезпечує сприйняття храму у взаємозв'язку з довколишньою забудовою. Описи, рисунки, обміри та фотографічні матеріали його авторства засвідчують послідовне зацікавлення науковця розташуванням церков у конкретному середовищі [1; 2; 4].

У проведеному нами дослідженні названі вище положення інтерпретовано як *архітектонічний принцип взаємодії храму із середовищем*. Його сутність полягає в узгодженні архітектурної форми з природними, містобудівними, історичними та культурними характеристиками місця. Рельєф, масштаб і морфологія забудови, система візуальних зв'язків та історична пам'ять території стають чинниками формування об'ємно-просторової композиції храму.

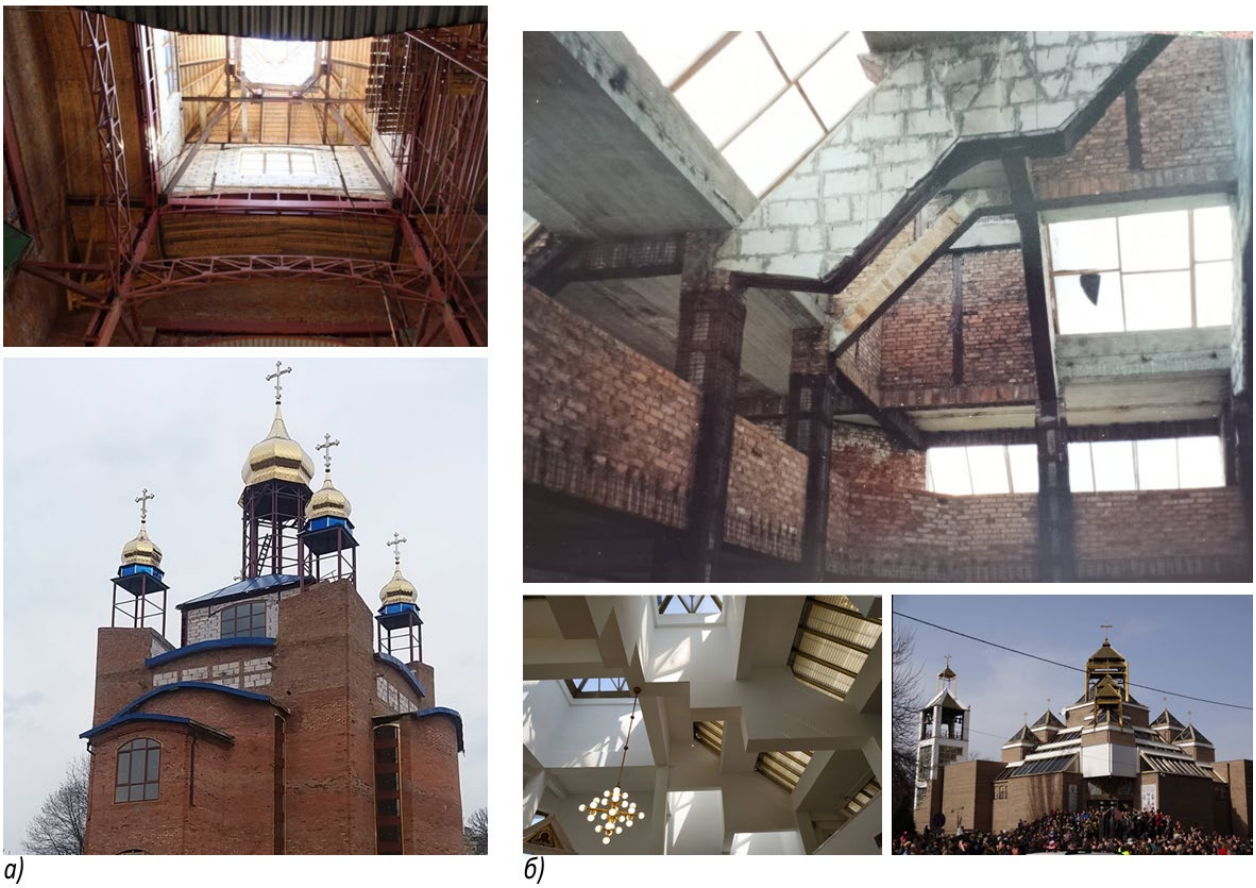
Іл. 3. Ритмічна організація сакральних проєктів Л. Скорик у контексті концепції «архітектурної симфонії» В. Щербаківського: *а* – проєкт храму Святого Івана Хрестителя церковно-монастирського комплексу на вул. Гарматній у Києві; *б* – проєкт церкви Різдва Богородиці в Тернополі (червоним позначено вертикальні композиційні акценти та умовну лінію їхнього ритмічного розвитку). [Схеми авторки]

У сучасному теоретичному дискурсі таке розуміння взаємозв'язку архітектури й місця співвідноситься з поняттям *Genius loci*, яке К. Норберґ-Шульц (Norberg-Schulz Ch.) застосовує для означення цілісного характеру конкретного середовища та його просторової ідентичності [14]. Звернення до цієї концепції дає змогу розглянути храм як архітектурне висловлювання, сформоване через осмислення природних, історичних, культурних і духовних властивостей місця.

У творчості Л. Скорик принцип взаємодії храму із середовищем реалізується через врахування рельєфу, морфології міської забудови, історико-культурної пам'яті та просторових особливостей ділянки. Архітектурна композиція кожного храму формується як індивідуальна відповідь на конкретний контекст, у якій спадкоємність української сакральної традиції поєднується з прочитанням характеру місця [11–13; 15].

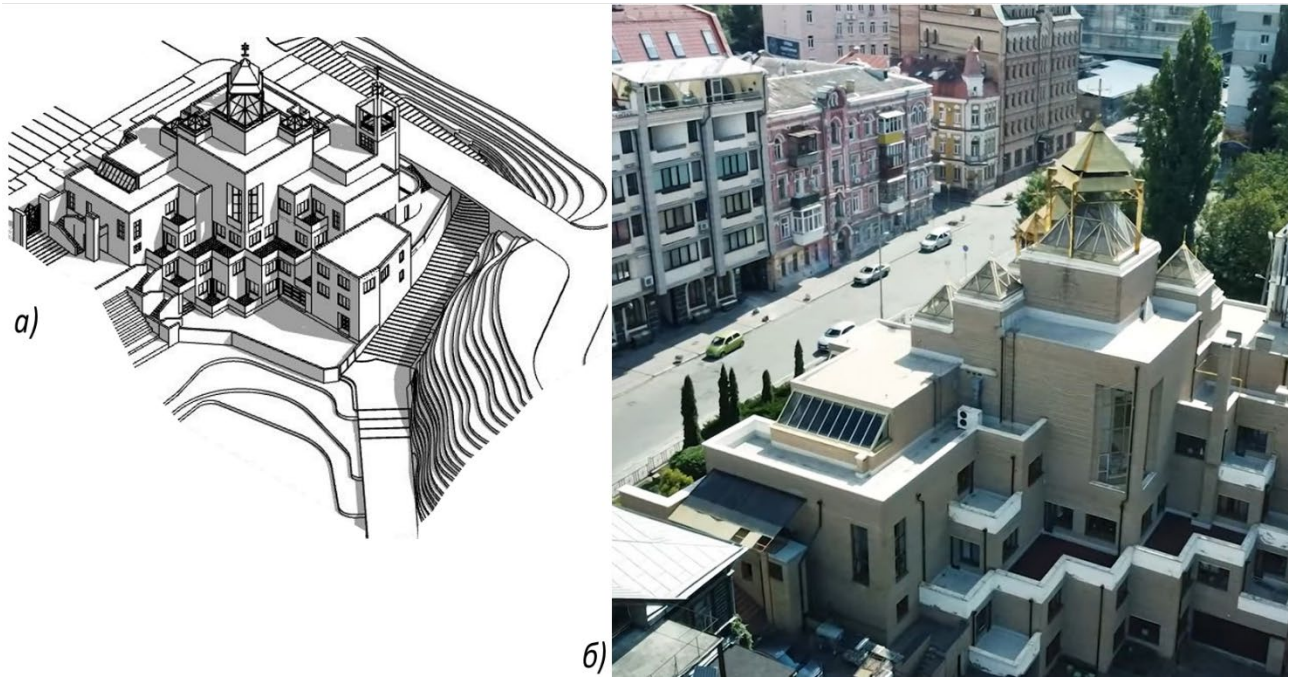
Найвиразніше цей принцип виявлено у храмі святого Василія Великого в Києві, розташованому на схилі історичного Копиревого кінця. Ступінчаста побудова комплексу розвивається відповідно до перепаду рельєфу: нижчі терасовані об'єми продовжують структуру схилу, а центральний верх формує сакральну домінанту у панорамі міського середовища. Масштабне членування споруди забезпечує її включення у щільну різночасову забудову Вознесенського узвозу. Історична пам'ять місця, пов'язана з давнім монастирським осередком та археологічним шаром території, набуває сучасного архітектурного вираження у просторовій організації храмового комплексу [15]. Таким чином, архітектура храму постає результатом взаємодії рельєфу, міської тканини, історико-культурної пам'яті та сакральної функції місця (іл. 5).

5. Принцип духовно-символічної образності. Завершальним та інтегрувальним елементом реконструйованої у цьому дослідженні системи є *архітектонічний принцип духовно-символічної образності*. Він розкриває духовно-емоційний

а) *б)*

Іл. 4. Взаємозв'язок конструктивної побудови та архітектурно-просторового образу у храмах Л. Скорик:
а – поєднання мурованих об'ємів із металевими фермами та каркасними конструкціями верхів у Свято-Володимирському кафедральному соборі у Житомирі; *б* – формування пластики внутрішнього простору системою опор, балок, перекриттів і верхніх світлових отворів у храмі св. Василія Великого в Києві.
[Світлини з приватного архіву Л. Скорик]

Іл. 5. Взаємодія храму св. Василія Великого в Києві з рельєфом та історичним міським середовищем:
а – аксонометрична модель розміщення храмового комплексу на схилі [3D авторки]; *б* – храм у структурі забудови Вознесенського узвозу. [Світлина-скрін екрану з відео URL: https://www.youtube.com/watch?v=7e-56kSM6_M]

результат узгодженої взаємодії просторової організації, ритму, конструкції, світла, матеріалу та архітектурної форми храму.

У працях В. Щербаківського українська церква постає середовищем, призначеним для вияву й підтримання високих духовних почуттів. Дослідник пов'язує її архітектуру зі спільною молитвою та переживанням «найвищих душевних настроїв», наголошуючи, що всі складові форми будівлі, її внутрішні й зовнішні деталі та оздоблення мають бути організовані так, «щоб підтримувати настрій, відповідний таким зворушенням, а навіть викликати його» [17, с. 104]. Отже, духовний вплив храму у його трактуванні є цілеспрямованим результатом цілісної організації архітектурного середовища.

Важливими засобами формування такого духовного стану дослідник вважає висхідну спрямованість, просторову високість і природне світло. Характеризуючи вимоги до української церкви, він зазначає, що «церква була світла, бо без світла і душа не понесеться до світла найвищого» [17, с. 104]. Просторову високість В. Щербаківський пов'язує з відчуттям духовного піднесення, благоговіння та смирення людини перед Богом [3; 17]. Триверхість, вертикальне спрямування, світлова організація, ритм і конструктивна побудова храму взаємодіють у формуванні особливого настрою, що відповідає сакральному призначенню споруди [1–3; 16; 17].

У нашому дослідженні ці положення інтерпретовано як *архітектонічний принцип духовно-символічної образності*. Його сутність полягає у формуванні цілісного сакрального середовища, в якому матеріальна організація простору набуває духовного й символічного змісту. Вертикальне спрямування, ритмічний розвиток, тектонічна побудова, природне світло, іконографія та літургійна організація взаємодіють, забезпечуючи єдність архітектурного образу й духовного переживання храму [5; 6].

У творчості Л. Скорик цей принцип реалізується через цілісне узгодження архітектурної форми, літургійного простору, світла, конструктивної пластики та символічних акцентів. Вертикальне розкриття скеровує увагу вгору, природне освітлення виявляє просторову ієрархію, а послідовність функціональних зон організовує рух до літургійного центру. Споріднені з українською храмовою традицією архітектонічні закономірності отримують сучасне вираження у нових матеріалах, конструкціях і просторових формах [11; 12].

У храмі Всіх Святих Українського Народу у Львові духовно-символічна образність формується поєднанням вертикально розкритого простору, природного світла, насиченої іконографічної програми та композиційного спрямування до вівтаря. У храмі Успіння Пресвятої Богородиці в Путрівці взаємодія триверхого завершення,

аркової пластики, монументального розпису й літургійної дії створює цілісне середовище духовного життя громади. У церкві Святого Василія Великого в Києві сакральний образ виникає завдяки верхньому світлу, конструктивній пластиці білих площин, висотному розкриттю та виразній організації літургійного осереддя. Різноманітність застосованих засобів засвідчує інтегрувальний характер принципу: духовно-символічна образність постає результатом цілісної організації сакрального простору, забезпечуючи його емоційну, художню і змістову єдність (іл. 6).

Здійснена в дослідженні реконструкція архітектонічних принципів української сакральної архітектури на основі наукової концепції В. Щербаківського засвідчує системний взаємозв'язок її положень, що розкривають просторові, композиційні, конструктивні, контекстуальні та духовно-образні закономірності української сакральної архітектури. Кожен із реконструйованих принципів характеризує окремий аспект формування храмового простору, а їхня взаємодія забезпечує архітектурну цілісність сакральної споруди [2; 3; 4; 16].

Принцип просторової вертикальності визначає загальне спрямування архітектурного простору, *ритмічна організація* формує закономірність його композиційного розвитку, *тектонічна виразність* забезпечує органічну єдність конструкції та архітектурної форми, *взаємодія храму із середовищем* визначає його нерозривний зв'язок із природним і містобудівним контекстом, а *духовно-символічна образність* інтегрує всі попередні принципи у цілісний архітектурний образ сакрального простору.

Таким чином, наукова концепція В. Щербаківського може розглядатися як одна з перших системних спроб теоретичного осмислення архітектонічних закономірностей української сакральної архітектури. *Попри те, що сам дослідник не використовував поняття «архітектонічні принципи»* у його сучасному теоретичному

Іл. 6. Архітектурні засоби формування духовно-символічної образності у храмах Л. Скорик: *а* – церква Всіх Святих Українського Народу на вул. Симона Петлюри, 32 у Львові; *б* – храм на честь Успіння Пресвятої Богородиці в с. Путрівка Васильківського району Київської області; *в* – храм св. Василія Великого на Вознесенському узвозі, 7 у Києві. [Світлини з приватного архіву Л. Скорик]

Таблиця 2

Трансформація архітектонічних принципів української сакральної архітектури від наукової концепції В. Щербаківського до творчості Л. Скорик

Архітектонічний принцип	Положення В. Щербаківського	Засоби реалізації у творчості Л. Скорик	Сучасна інтерпретація
Просторова вертикальність	Ілюзійне підвищення внутрішньої високості; звуження ярусів	Ступінчасто-пірамідальне висотне розкриття	Посилення сприйняття висоти
Ритмічна організація простору	Музична аналогія; узгодженість конструктивних ліній і деталей	Повторення й варіювання об'ємів, аркових мотивів і вертикальних акцентів	Композиційний розвиток і цілісність
Тектонічна виразність	Вежова конструкція; взаємозв'язок конструктивної побудови та форми	Поєднання мурованих об'ємів, каркасів, ферм, опор, балок і перекриттів	Єдність матеріалу, конструкції, простору й архітектурної форми
Взаємодія храму із середовищем	Візуальна виразність, просторова домінанта, ансамблевість	Урахування рельєфу, міської тканини та історичної пам'яті місця	Контекстуальна інтеграція; *Genius loci*
Духовно-символічна образність	Духовно-емоційний вплив простору; високість і світло	Узгодження простору, світла, літургійної організації, пластики та іконографії	Цілісне сакральне середовище

значенні, виконаний аналіз дає підстави інтерпретувати його наукову спадщину саме як цілісну систему таких принципів [2; 3; 16].

Порівняння реконструйованих у дослідженні архітектонічних принципів із творчою практикою Л. Скорик засвідчує не їхнє механічне відтворення, а закономірний розвиток у сучасній українській храмовій архітектурі. Узагальнення результатів дослідження подане у таблиці 2.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що архітектонічні принципи, реконструйовані на основі наукової спадщини В. Щербаківського, не втратили своєї актуальності й у сучасній українській сакральній архітектурі. Їхнє значення полягає не у фіксації окремих історичних композиційних прийомів, а у виявленні універсальних закономірностей формування сакрального простору, які можуть отримувати нові архітектурні інтерпретації відповідно до сучасних конструктивних можливостей, літургійних потреб і культурного контексту [5; 6].

Творчість Л. Скорик переконливо демонструє, що спадкоємність української храмової архітектури забезпечується не шляхом стилістичного копіювання історичних форм, а через збереження й розвиток її архітектонічних принципів. Саме вони визначають внутрішню цілісність сакральної архітектури, її просторову логіку, художню переконливість та духовно-символічний зміст, забезпечуючи безперервність розвитку української архітектурної традиції [11; 12].

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження.

1. Сукупний аналіз наукової спадщини В. Щербаківського виявив системний взаємозв'язок його положень щодо просторової організації, композиції, конструктивної побудови, взаємодії із середовищем та духовно-емоційного впливу українського храму. У цьому дослідженні зазначені положення теоретично узагальнено й реконструйовано як систему архітектонічних принципів.

2. На основі праць В. Щербаківського виявлено й систематизовано п'ять базових архітектонічних принципів української сакральної архітектури: просторової вертикальності, ритмічної організації простору, тектонічної виразності, взаємодії храму із середовищем та духовно-символічної образності. Обґрунтовано їхній системний взаємозв'язок у формуванні цілісного сакрального простору.

3. Обґрунтовано, що у творчості Л. Скорик зазначені архітектонічні принципи отримують сучасний розвиток через нові конструктивні, композиційні та просторові вирішення, водночас зберігаючи концептуальну спадкоємність української храмової традиції.

4. Обґрунтовано, що безперервність розвитку української сакральної архітектури забезпечується спадкоємністю архітектонічних принципів та їхньою адаптацією до сучасних літургійних, конструктивних, містобудівних і художніх умов.

5. Запропонований у статті підхід до реконструкції та інтерпретації архітектонічних принципів може бути використаний як теоретична основа

для сучасного храмового проєктування, подальших історико-архітектурних досліджень, реставраційної практики та розвитку методики архітектурного аналізу сакральних споруд.

Результати дослідження можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях української сакральної архітектури, під час вивчення творчості окремих архітекторів та регіональних храмобудівних традицій, у практиці сучасного храмового проєктування і реставрації пам'яток сакральної архітектури, а також в освітньому процесі під час викладання історії, теорії та проєктування архітектури.

Інформація про використання штучного інтелекту. *Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту використовувалися виключно для мовного редагування, перевірки граматики, перекладу або інших допоміжних завдань, без використання згенерованих ними об'єктів як результатів академічної діяльності.*

Список використаних джерел

1. Щербаківський В. Деревляні церкви на Україні і їх типи. Відбиток з «Записок Наукового товариства імені Шевченка». Львів : З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка під зарядом К. Бернарського, 1906. 23 с. : іл.
2. Щербаківський В. Архітектура у різних народів і на Україні. Львів ; Київ : Із «Загальної друкарні» : Накладом автора, 1910. С. 207–252.
3. Щербаківський В. Ілюзійне підвищення внутрішньої високості українських церков. Записки природничо-історичного відділу Українського наукового товариства. 1914. Т. 13. С. 155–167.
4. Тарас Я. Візуальна спадщина Вадима Щербаківського – першоджерело вивчення генези українського сакрального будівництва, народного мистецтва та етнографії (за архівними матеріалами ІН НАН України). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Сучасні проблеми дослідження, збереження та реставрації історичних фортифікацій».* 2023. № 18. С. 93–107. DOI: https://doi.org/10.23939/fortifications2023.18.093 (дата звернення: 20.06.2026).
5. Олійник Г. Архітектура української церкви у трактуванні Вадима Щербаківського. *International Science Journal of Engineering & Agriculture.* 2024. Т. 3. № 1. С. 1–7. DOI: https://doi.org/10.46299/j.isjea.20240301.01 (дата звернення: 20.06.2026).
6. Гнідець Р. Особливості формотворення храмових будівель у публікаціях та періодиці (суть, значення та проблеми предмета дослідження). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура».* 2023. № 2 (10). С. 32–44. DOI: https://doi.org/10.23939/sa2023.02.032 (дата звернення: 20.06.2026).
7. Криворучко Ю. Якій бути архітектурі української церкви після Томосу. Zbruc. 2019. URL: https://zbruc.eu/node/85965 (дата звернення: 20.06.2026).
8. Дячок О. Пошук національного стилю в сакральній архітектурі Західної України у пострадянський період. *Norwegian Journal of Development of the International Science.* 2020. № 42. С. 23–27.
9. Кюнцлі Р., Степанюк А. Проблеми сучасного храмобудівництва: пошуки нової архітектури християнського самовираження. *Вісник Львівської національної академії мистецтв.* Вип. 28. 2016. URL: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/28/29.pdf (дата звернення: 20.06.2026).
10. Гнідець Р. Традиція і новаторство архітектури українських церков як феномен її національної ідентичності. *Народознавчі зошити.* 2016. № 6 (132). С. 1313–1319. URL: https://nz.lviv.ua/archiv/2016-6/9.pdf (дата звернення: 20.06.2026).
11. Скорик Л. Філософські аспекти сучасної архітектурної творчості. *Українська академія мистецтва: збірник наукових праць.* 2024. № 36. С. 91–104. DOI https://doi.org/10.32782/2411-3034-2024-36-10 (дата звернення: 20.06.2026).
12. Скорик Л. Архітектура, що вчить душу вгадувати істину. *RISU*. URL: https://risu.ua/arhitektura-shcho-vchit-dushu-vgaduvati-istinu_n40122 (дата звернення: 20.06.2026).
13. Скорик Л. Спадкоємний розвиток композиційно-просторових особливостей міського центру. *Українська академія мистецтва: збірник наукових праць.* 2020. Вип. 29. С. 12–21. DOI: https://doi.org/10.33838/naoma.29.2020.12-21 (дата звернення: 20.06.2026).
14. Norberg-Schulz Ch. Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. New York : Rizzoli, 1980. 213 p.
15. Олійник Г. Інтонація місця: храм Василія Великого у Києві як архітектурне висловлювання genius loci. *Теорія та практика дизайну. Архітектура та будівництво.* 2025. Вип. 3 (37). С. 204–215. DOI: https://doi.org/10.32782/2415-8151.2025.37.19 (дата звернення: 20.06.2026).
16. Щербаківський В. Деревляне будівництво і різьба на дереві / улаштував В. Щербаківський. Львів, 1913. XX, 62, [4] с. : іл.
17. Щербаківський В. Українське мистецтво: вибрані неопубліковані праці / упорядкування та вступна стаття В. Ульяновського. Київ: Либідь, 1995. 288 с., іл. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0015257.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0
18. Мариновський Ю. Мошногірський Свято-Вознесенський монастир. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Moshnohirskyj_monastr
19. Щербаківський В. Українське мистецтво. L`ART D`UKRAÏNE. І. Деревляне будівництво і різьба на дереві \ улашт. В. Щербаківський. Львів ; К. :[б. в.], 1913. XX, 62, [4] с. : іл. – фр. та укр. мов.

References

1. Shcherbakivskyi, V. (1906). Derevliani tserkvy na Ukraini i yikh typy [Wooden churches in Ukraine and their types]. *Zapysky Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka, LXXIV*. Drukarnia Naukovoho Tovarystva imeni Shevchenka [in Ukrainian].

2. Shcherbakivskyi, V. (1910). *Arkhitektura u riznykh narodiv i na Ukraini* [Architecture among different peoples and in Ukraine]. Zahalna drukarnia [in Ukrainian].

3. Shcherbakivskyi, V. (1914). Iliuziine pidvyshchennia vnutrishnoi vysokosti ukrainskykh tserkov [Illusory increase of the internal height of Ukrainian churches]. *Zapysky pryrodnycho-istorychnoho viddilu Ukrainskoho naukovoho tovarystva, 13*, 155–167 [in Ukrainian].

4. Taras, Ya. (2023). Vizualna spadshchyna Vadyma Shcherbakivskoho – pershodzherelo vyvchennia henezy ukrainskoho sakralnoho budivnytstva, narodnoho mystetstva ta etnohrafii (za arkhivnymy materialamy IN NAN Ukrainy) [The visual heritage of Vadym Shcherbakivskyi as a primary source for studying the genesis of Ukrainian sacred architecture, folk art, and ethnography (based on archival materials of the Institute of Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine)]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriia «Suchasni problemy doslidzhennia, zberezhennia ta restavratsii istorychnykh fortyfikatsii», 18*, 93–107. https://doi.org/10.23939/fortifications2023.18.093 [in Ukrainian].

5. Oliinyk, H. (2024). Interpretatsiia arkhitektury ukrainskoi tserkvy Vadyma Shcherbakivskoho [Interpretation of Ukrainian church architecture by Vadym Shcherbakivskyi]. *International Science Journal of Engineering & Agriculture, 3*(1), 1–7. https://doi.org/10.46299/j.isjea.20240301.01 [in Ukrainian].

6. Hnidets, R. (2023). Osoblyvosti formotvorennia khramovykh budivel u publikatsiiakh ta periodytsi (sut, znachennia ta problemy predmeta doslidzhennia) [Features of the formation of church buildings in publications and periodicals: The essence, significance, and problems of the research subject]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriia «Arkhitektura», 2*(10), 32–44. DOI: https://doi.org/10.23939/sa2023.02.032 [in Ukrainian].

7. Kryvoruchko, Yu. (2019). Yakii buty arkhitekturi ukrainskoi tserkvy pislia Tomosu [What should the architecture of the Ukrainian church be after the Tomos?]. *Zbruc*. https://zbruc.eu/node/85965 [in Ukrainian].

8. Diachok, O. (2020). Poshuk natsionalnoho styliu v sakralnii arkhitekturi Zakhidnoi Ukrainy u postradianskyi period [The search for a national style in the sacred architecture of Western Ukraine during the post-Soviet period]. *Norwegian Journal of Development of the International Science, 42*, 23–27 [in Ukrainian].

9. Kiuntsli, R., & Stepaniuk, A. (2016). Problemy suchasnoho khramobudivnytstva: Poshuky novoi arkhitektury khrystyianskoho samovyrazhennia [Problems of contemporary church architecture: The search for a new architecture of Christian self-expression]. *Visnyk Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv, 28*. https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/28/29.pdf [in Ukrainian].

10. Hnidets, R. (2016). Tradytsiia i novatorstvo arkhitektury ukrainskykh tserkov yak fenomen yii natsionalnoi identychnosti [Tradition and innovation in the architecture of Ukrainian churches as a phenomenon of national identity]. *Narodoznavchi zoshyty, 6*(132), 1313–1319. https://nz.lviv.ua/archiv/2016-6/9.pdf [in Ukrainian].

11. Skoryk, L. (2024). Filosofski aspekty suchasnoi arkhitekturnoi tvorchosti [Philosophical aspects of contemporary architectural creativity]. *Ukrainska akademiia mystetstva: Zbirnyk naukovykh prats, 36*, 91–104. https://doi.org/10.32782/2411-3034-2024-36-10 [in Ukrainian].

12. Skoryk, L. (n.d.). Arkhitektura, shcho vchyt dushu vghaduvaty istynu [Architecture that teaches the soul to perceive the truth]. *RISU*. Retrieved June 20, 2026, from https://risu.ua/arhitektura-shcho-vchit-dushu-vgaduvati-istinu_n40122 [in Ukrainian].

13. Skoryk, L. (2020). Spadkoiemnyi rozvytok kompozytsiino-prostorovykh osoblyvostei miskoho tsentru [Continuity in the development of the compositional and spatial characteristics of the city center]. *Ukrainska akademiia mystetstva: Zbirnyk naukovykh prats, 29*, 12–21. DOI: https://doi.org/10.33838/naoma.29.2020.12-21 [in Ukrainian].

14. Norberg-Schulz, Ch. (1980). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli [in English].

15. Oliinyk, H. (2025). Intonatsiia mistsia: Khram Vasyliia Velykoho u Kyievi yak arkhitekturne vyslovliuvannia genius loci [Intonation of place: The Church of St. Basil the Great in Kyiv as an architectural expression of genius loci]. *Teoriia ta praktyka dyzainu. Arkhitektura ta budivnytstvo, 3*(37), 204–215. https://doi.org/10.32782/2415-8151.2025.37.19 [in Ukrainian].

16. Shcherbakivskyi, V. (1913). *Derevliane budivnytstvo i rizba na derevi* [Wooden architecture and wood carving] [in Ukrainian].

17. Shcherbakivskyi, V. (1995). *Ukrainske mystetstvo: Vybrani neopublikovani pratsi* [Ukrainian art: Selected unpublished works] (V. Ulianovskyi, Ed. & Intro.). Lybid. https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0015257.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0 [in Ukrainian].

18. Marynovskyi, Yu. Yu. (2010). Moshnohipskyi Sviato-Voznesenskyi monastyr [Moshnohirskyi Holy Ascension Monastery]. In V. A. Smolii et al. (Eds.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the history of Ukraine] (Vol. 7). Naukova dumka. https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Moshnohirskyj_monastr [in Ukrainian].

19. Shcherbakivskyi, V. (1913). *Ukrainske mystetstvo = L'art de l'Ukraine. I. Derevliane budivnytstvo i rizba na derevi = L'architecture et la sculpture en bois* [Ukrainian art. Vol. 1: Wooden architecture and wood carving] [in Ukrainian and French].

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.11.2026